

III. Terachiti.

Aktualizované 12/2021

Terachiti boli potomkovia Teracha, otca Abraháma, Náchora a Hárana.¹ Žili v krajine Ur Chaldejských, z ktorej odišli do mesta Charrán, na rieke Balích /Gn 11:27n/. Väčšina bádateľov spája Ur Chaldejský, s mestom Ur v južnej Mezopotámii, ktoré v dvadsiatych rokoch 20. storočia preskúmal sir L. Woolley. Ovšem v Septuaginte, v najstaršom preklade Hebrejskej Biblie, je vlastné meno Ur, nahradené pojmom „chóra“; teda „krajina“ (kaldejská).² Takže Septuaginta nehovorí o meste, ale o krajine Ur! Aj z kontextu Hebrejskej Biblie vyplýva, že Abrahám a vôbec Terachiti boli kočovníci, prípadne seminomádi a nie obyvatelia miest.

Už v sumerskej skladbe „O Enmenkarovi a Aratte“, sa píše o krajine Uri, „ktorá mala všetko“. Kramer ju umiestňoval na sever od Sumeru.³ Vieme, že podľa Hebrejskej Biblie, rodokmeň Noe, praotca pronárodov, začína na sever od pohoria Zagros, „na horách Ararat“ /Gn 8:4/, teda v arménskych horách. O krajine Ararat hovorí aj Izaiáš /37:38/ a Jeremiáš /51:27/. V tomto prípade sa jedná o historické Urartu.⁴

Prečo ale Hebrejská Biblia hovorí o Ure chaldejských? Na prvý pohľad sa zdá, že ide o anachronizmus. Chaldejci boli Aramejci, zakladatelia novobabylonskej ríše. Za ich vlády⁵ bol dobytý Jeruzalem a Židia boli deportovaní do Babylonu.

Ja si však myslím, že to bolo inak.⁶ Prídomok „chaldejský“ znamená patrocínium, teda v tomto prípade sa jedná o „zem boha Chaldiho“. ⁷ Boh vojny Chaldi bol v Musasire⁸ uctievannejší, než Šivini, boh hlavného mesta Urartu – Tušpy.⁹ Aj meno otca Arména, Ara-kha Chaldi-ti, obsahuje meno najvyššieho urartského boha Chaldi.¹⁰ Urartejské texty sa zmieňujú

¹ Ak podáva rodopis Šémovho rodu púhy výpočet generácií od Šéma k Terachovi, všima si rodopis Terachov, osud dvoch generácií. Táto dedičná postupnosť je vyjadrená už samotným hebrejským výrazom 'al p'ené; teda "pred (Terachom)" /Výklady I 1991 str.72/.

² Bič 1990 str.52; Výklady I 1991 str.73

³ Kramer 1965 str.218-220

⁴ Z asýrskych prameňov známe ako Uruatri (Salmanazarov nápis).

⁵ Nabúkadnesar II.

⁶ Je nepochybné, že HB bola ovplyvnená mezopotámskym prostredím, počas "babylónskeho zajatia". Odrazom toho sú napr. aj príbehy o stavbe babylonskej veže, o potope a pod.

⁷ Každá krajina bola v staroveku považovaná za oblasť, ktorú spravovali určité božstvá /Výklady I 1991 str.74/.

⁸ Mesto nachádzajúce sa východne od jazera Van.

⁹ Redgateová 2003 str.47; Nováková 1998 str.118

¹⁰ Redgateová 2003 str.37

o krajine, alebo o krajinách Arme, Urme a Urmia, ktoré sa stotožňujú so Šubriou,¹¹ resp. s krajinami na sever od nej.¹² Podľa mňa sa jedná o širšiu oblasť jazier Van a Urmia,¹³ vrátane územia južne, od historického Urartu.

Takže Úr chaldejský bola krajina, ktorá sa nachádzala na severozápade pohoria Zagros a na juhu arménskych hôr.¹⁴ Na to poukazujú i miestne názvy, ako napr. Urartu, Urmium, Urbillum,¹⁵ Uru-Tur,¹⁶ ale aj osobné mená: Urme, Urmeuchini,¹⁷ Urzana.¹⁸ Zároveň to bola krajina, do ktorej neskoršia tradícia, umiestňovala rajskú záhradu (gan).¹⁹

Širšiu oblasť pohoria Zagros, obývali oddávna etniká, ako Gutejci (Qutu), Turukku, Lulubbu (Lulubejci), Uxiovia, Aramovia, Kosseovia, Subarejci a Churiti – biblickí Chórejci.

A práve kmene Turukku a Qutu stotožňujem s Terachitmi a Gutejcami. V archíve mesta Mari, na strednom Eufrate, sa zachovali názvy miest, ktoré pripomínajú mená biblických patriarchov predabrahámovskej doby /Gn 11:10/: Faliga na Eufrate; Charrán, Nachur,²⁰ Sarugi,²¹ a Turachi v oblasti rieky Balích.²² Práve názov mesta Turachi,²³ ktoré sa dáva do súvislosti s Terachom, je etymologicky veľmi blízke názvu kmeňa Turukku.

V marijskom archíve sa zachovali tiež aj názvy niektorých nomádskych kmeňov, ktoré pripomínajú mená patriarchov abrahámovskej a postabrahámovskej doby. Sú to kmene Abam-ram, Jakob-el a Ben-Jamin.²⁴ Abrahám sa pôvodne nazýval Abram /Gn 11, 17:5/, čo je zrejme odvodené zo západosemitského mena Abíram.²⁵ Je tu nápadná podoba s menom kmeňa Abam-ram. Ako uvádzam nižšie, doba, do ktorej je príbeh o Abrahámovi zasadený, pokrýva zhruba poslednú tretinu 19. stor. BC; prípadne aj prvú tretinu 18. stor. BC. Naproti tomu Jákobov príbeh sa odohráva v období Hyksósov, zhruba o 100-150 rokov neskôr. A Benjamín bol podľa Hebrejskej Biblie, najmladší Jákobov syn. Ovšem z marijského archívu

¹¹ Šubria sa nachádzala na hornom Tigrise, severne od Kadmuchy, východne od Alzy a západne od jazera Van. Jedná sa o zbytok pôvodného územia Subartu.

¹² Redgateová 2003 str.32

¹³ V podstate od jazera Urmia až po rieku Malý Záb.

¹⁴ Por. aj Výklady I 1991 str.73

¹⁵ Irbíl.

¹⁶ Dnešné Bastam /Nováková 1998 str.116, 124/.

¹⁷ Redgateová 2003 str.37

¹⁸ Kráľ Musasiru /Redgateová 2003 str. 45, 56/.

¹⁹ Pientka: Kde sa nachádzal raj. www.arpoxais8.webnode.cz

²⁰ Na rieke Balích. Ešte v 14. stor. BC bolo správnym strediskom krajiny. Je tiež doložené v 7. stor. BC v asýrskych prameňoch, ako Til-Nachiri /Výklady I 1991 str.116/.

²¹ Nachádzalo sa západne od Charránu.

²² Výklady I 1991 str.73; Kosidowski 1985 str.52. Sú stotožňované s biblickými patriarchami: Peleg, Hárán, Náchor, Serúg, a Terach.

²³ Okrem marijského archívu je známe i z asýrskych prameňov ako Till-ša-Turachi na rieke Balích /Jepsen 1987 str.147/. Pritom vieme, že na tejto rieke sa nachádzalo aj mesto Charrán, kde sa podľa Hebrejskej Biblie, Terach a jeho rod pôvodne usadili. Je možné, že mesto Turachi sa nachádzalo v oblasti dnešného mesta Rakka.

²⁴ G.W. Bromiley: The International Standard Bible Encyclopedia 1979, str.910; Kosidowski 1985 str.52.

Toto meno sa vyskytuje v rôznych formách (A-ba-am-ra-am, A-ba-am-ra-ma, A-ba-ra-ma) v rôznych západosemitských textoch, v dlhšom časovom období. Je teda zrejme, že spájať toto meno priamo s biblickým Abrahámom, nie je celkom dobre možné. To isté platí aj o ďalších biblických patriarchoch. Aj meno Jákob-el sa vyskytuje jak na počiatku, tak aj na konci 2. tisícročia BC. Je možné dosvedčiť i mená ako Šimeón, Ašúr ad' /NBS 2017 str.171/.

²⁵ "Môj otec je vyvýšený" /NBS 2017 str.5/.

jasne vyplýva, že kmene Abam-ram, Jakob-el²⁶ a Ben-Jamin (*bínu-yamína*), žili súčasne v oblasti kráľovstva Mari,²⁷ už koncom 19. stor. BC.

Z uvedeného vyplýva, že mená patriarchov, sú v skutočnosti personifikovanými názvami kmeňov, alebo miest, ktoré tieto kmene založili, dobyli, alebo v nich žili. Zrejme každý z týchto kmeňov mal svoje dejiny (predkov) a svoju svätyňu,²⁸ aj vďaka ktorej, sa ústnym podaním zachovali.²⁹ Až neskôr, v 7. stor. BC a tiež i v poexilnom období, zostavovatelia Hebrejskej Biblie tieto jednotlivé príbehy, ktoré pôvodne spolu ani nemuseli súvisieť, spojili do jedného celku,³⁰ dejovo ich rozvinuli a previazali ich navzájom myšlienkou viery v jediného Boha.

Vrátim sa ešte ku kmeňu Ben-Jamin, čo znamená "synovia Jamínovi". Jaminiti³¹ boli protoaramejské nomádske kmene, ktoré obývali oi. aj územia v blízkosti miest Mari a Terqa. Ich príbuzní Símaiti, žili severne od Mari.³² Aj Terachiti sa považujú za Protoaramejcov.³³ Lában, syn Náchorov z Charránu /Gn 29:4n/ a teda blízky Terachov príbuzný, musel byť Aramejec. Pretože keď Lában a Jákob navštívili kamene,³⁴ ktoré mali byť svedectvom (a hranicou) medzi oboma kmeňmi, tak Lában ich nazval po aramejsky „Jegar Sahadutha“ a Jákob hebrejsky „Gál Ed“ /Gn 31:45n/.

Meno A-ra-mu je po prvý krát doložené v Eble (2300 BC) a v Akkade, v dobe Nárám-Sína.³⁵ V Babylone je tiež doložené, už na konci tretieho tisícročia BC, pričom sa malo jednať o krajinu, v severnej Mezopotámii.³⁶ Z neskoršieho obdobia je známe, z textov marijského (1900 BC) a ugaritského (1300 BC) archívu.³⁷

Aram je v Hebrejskej Biblii uvedený ako syn Šéma, spolu s Elamom, Aššurom, Lúdom a Arfaxatom, od ktorého pokrvná línia, vedie priamo až k Abrahámovi /Gn 10:22/. Zároveň však nejaký iný Aram, je synom Kemúela, ktorý bol synom Náchora. Zrejme v oboch prípadoch sa jedná o národ Aramejcov. Pričom jeden z nich sa nachádzal v krajine Úr, v

²⁶ Por. s menom hyksóského panovníka Jakob-her.

²⁷ Mieroop 2010 str.109. Kmeň Ben-Jamin sa spomína už za vlády Jachdunlima (1825-1810 BC), v oblasti mesta Terqa. Práve Jachdunlim prenikol až k sútoku rieky Eufrat a Balích (dnešné mesto Rakka, snáď staroveké Turachi; v blízkosti sa nachádzalo i mesto Tuttul, dnešné Tell Bī'a, spomínané v súvislosti s *bínu-yamína*) a prenasledoval Jaminitov až ďaleko na západ, k libanonským horám /k tomu por. Gn 14:13-15/. Nie bez zaujímavosti je fakt, že kráľ Jamchadu podporoval vzbúrených Jaminitov.

https://en.wikipedia.org/wiki/Mari_Syria

²⁸ Zrejme stan.

²⁹ Amstrongová 2012 str.58

³⁰ Teória zlomkov, fragmentov.

³¹ Synovia pravice, resp. synovia juhu. Zahrňovali oi. aj skupiny Amnanov a Jachruov, ktoré sú doložené i v Babylónii /Mieroop 2010 str.96/.

³² Mieroop 2010 str.96; tieto kočovné sýrske kmene od 14. stor. sú známe z babylonských a asýrskych prameňov ako Achlamejci. Práve od tohto obdobia sa začali usadzovať v civilizačných centrách Sýrie a pozdĺž Eufratu, odkiaľ útočili na babylonské a asýrske územie /ESPV 1999 str.15; Pečírková 2000 str.43/.

³³ Bič 1990 str.73; O aramejskom pôvode hebrejských praotcov vid': NBS 2017 str.50-51.

³⁴ Snáď menhiry; por. aj Jozue 4:1-10.

³⁵ Ensi A-ra-me; 2250 BC.

³⁶ Bič 1990 str.73; Z tohto obdobia je známa i osada Aram(e) v oblasti východného Tigrisu; sv od Asýrie /NBS 2017 str.50/.

³⁷ <https://en.wikipedia.org/wiki/Arameans> ; NBS 2017 str.50-51

oblasti južne od jazera Urmium; a druhý v oblasti rieky Balích, po odchode z krajiny Úr do Charránu. Dokladajú to predovšetkým tieto skutočnosti:

1., Aram od Šéma mal synov: Úc (kralickí: Hus), Chul, Geter a Mešek /Gn 10:23/. Náchor s Melchou mali synov: Úc, Búz a Kemuel, ktorý mal syna Arama /Gn 22:20n/. Takže v oboch rodokmeňoch, jak u Arama z krajiny Úr, tak aj u Arama z Charránu, je prítomné meno Úc.³⁸

2., Úc, syna Arama od Šéma, stotožňujem s horským kmeňom Uxiov, žijúcich blízko Elamu. Moderný názov provincie Chuzestán v Iráne, je odvodený od staroperzského Hújiya (Elam). V stredoperzštine sa táto provincia nazývala Huz a v novoperzštine Xuz.³⁹ Pripomínam, že jedným z bratov Arama od Šéma, bol Elam /Gn 10:22/.

3., V starobabylonských záznamoch z doby vlády Ammi-Ditána a Ammi-Saduka sa krajina Aramu uvádza spolu s krajinou Subarejcov: "Ar-ra-mu (ki), (ma-a-at) Su-bir".⁴⁰

4., Prvý doložený panovník Urartu sa nazýval Aram.⁴¹

5., Východoaramejské nárečia sa zachovali v niekoľkých dedinách severného Iraku v Kurdistane a v okolí jazier Van a Urmium.⁴² Jeden z ostrovov na Urmiu sa nazýva Aram.

Mnohé skutočnosti poukazujú na spoločný pôvod a úzke vzťahy medzi Aramejcami a Terachitmi (Turukku). O pôvode Aramejcov hovorí aj Amosove proroctvo: ...*"Či som nevyviedol... ..Sýrskych z Kir?"*... /Amos 9:7/. Sýrskymi sú tu mienení Aramejci. Nech si pod krajinou(?) Kir⁴³ predstavíme čokoľvek, tak je jasné, že Sýria nebola ich pôvodnou vlasťou.

Turukku boli kmene v severnej Mezopotámii, ktoré obývali oblasť južne od Urmia a predovšetkým, údolia severozápadného Zagru, zrejme až po Malý Záb. Predpokladá sa, že kmeňový zväz Turukku, bol zložený zo skupiny kráľovstiev, ktorých populácie boli zmiešané; prevažne churitské, s významnými semitskými prvkami. Turukku boli považovaní za polokočovníkov, ktorí opakovane vpadali do miest kráľovstiev severnej Mezopotámie a ohrozovali Asýriu.

Podľa archívu zo Šemšary⁴⁴ sa územie Turukku skladalo z politických zriadení, s pomerne zložitou politickou organizáciou. Z nich najvýznamnejšie bolo kráľovstvo Itabalthum.⁴⁵ Turukku a Qutu boli neustálou hrozbou pre Asýriu v dobe Šamši-Adada (1808-1776 BC) a jeho syna a následníka trónu Išme-Dagana (1775-?).⁴⁶ Šamši-Adad

³⁸ Na Salmanazarovej stéle z Kurchu, na ktorej je popísané jeho ťaženie z roku 853 BC, sa píše o Aramovi, synovi z Gusi. Je ním mienené aramejské kniežatstvo Bít-Agusi, resp. Gusi, severne od Aleppa. Jeho hlavným mestom bol Arpad /Jepsen 1987 str.147/. Ale už z 1. tretiny 2. tisícročia BC, je z Alalachu v Sýrii známy tvar Arammú /NBS 2017 str.50/.

³⁹ Pečírka a kol. 1979 str.434; <https://cs.wikipedia.org/wiki/Elam>

⁴⁰ MLC 266; J.J. Finkelstein JCS 9:1, 1955

⁴¹ Redgateová 2003 str.37

⁴² Bič 1990 str.84

⁴³ Nejaké mesto Kir poznáme v Moábe (Kir Moábsky /NBS 2017 str.502; Dever 2010 str.38/). Určite však nesúvisí s vyššie uvedeným Kir. Tak ďaleko na juh Aramejci vtedy ešte neprenikli. Iný Kir sa spomína spolu s Elamom u Izajáša /Iz 22:6/. To by mohlo poukazovať na to, že pravlasť Aramejcov sa nachádzala v Zagrose, severne od Elamu. Dokonca je možné, že meno Aram je churitského /NBS 2017 str.50/, alebo ešte skôr, subarejského pôvodu.

⁴⁴ Tell Šemšara v Zagrose, na Malom Zábě (Šušarrā).

⁴⁵ <https://en.wikipedia.org/wiki/Turukkaeans>

⁴⁶ V tejto štúdii sa pridrižiam tzv. strednej chronológie.

bojoval mnohokrát proti Turukku a zrejme sa mu podarilo podmaniť si časť Zagru (Gutium). Pod vedením miestneho náčelníka Lidaya, sa niektoré mestá Turukku okolo roku 1779 BC vzbúрили voči asýrskej nadvláde. Vtedy uzavreli spojenectvo so svojimi odvekými nepriateľmi – Gutejcami (Qutu), ktorí takisto sídlili v centrálnom Zagrose. Aj Išme-Dagan mal s Turukku a Qutu problémy. Dochoval sa dopis, v ktorom napísal svojmu bratovi Jasmach-Addu do Mari, že nebolo možné udržať asýrsku kontrolu nad oblasťou, kvôli gerilovej vojne, vedenou Lidayom. Jeho veliteľia obliehali mesto Amurzakkum, ktoré ležalo na severozápad od mesta Šubat-Enlil.⁴⁷ Turukku museli toto mesto opustiť a utiecť na sever, kde prekročili Tigris. V 37. roku vlády Chammurapiho (1792-1750 BC), bola zaznamenaná porážka Turukku. Vládca zo Šemšary – Kuwari,⁴⁸ sa musel vysporiadať s uprchlíkmi Turukku, prichádzajúcimi z východu, po vojne s Gutejcami. Ďalší vodca Turukku – Zaziya, uzavrel zmluvu s Išme-Daganom a dal jeho synovi svoju dcéru Mut-Aškur za manželku. Vzťahy medzi nimi boli aj naďalej dosť problematické. Zazijove vojská na ceste do mesta Ekallatum prekročili Tigris a Išme-Dagan utrpel porážku od Turukku. Babylonský kráľ Chammurapi, sa taktiež snažil uzavrieť spojenectvo so Zazijom. Takmer iste kmene Turukku a Qutu (Gutejci), prispeli k rozpadu staroasýrskej ríše. V neskoršom období sa v asýrskych záznamoch píše už len o zemi Turukku.⁴⁹

Niektoré nomádske(?) kmene Turukku, sa museli už v priebehu 19. stor. BC oddeliť ľudu Turukku v Zagrose⁵⁰ a pritom zamierili do oblasti Cháburského trojuholníka, či už do Šubat-Enlil a Tikunani, alebo aj do Charránu a ďalších miest na rieke Balích, severne od kráľovstva Mari.⁵¹ Hebrejská Biblia to popisuje takto: ...*“Za riekou⁵² bývali vaši otcovia **odpradávna**, menovite Terach, otec Abrahámov a otec Náchorov a slúžili cudzím bohom”*... /Jozue 24:2; 24:14/. Určite sa nejednalo o Charrán, pretože tam nežili odpradávna, ako vyplýva z kontextu. Charrán z pohľadu Kanaánu, ležal **východne od rieky Eufrat**, na Balíchu. Do Charránu prišiel Terach s rodinou z krajiny Ur. Iba Terach a jeho predkovia, sa spomínajú ako národ žijúci za riekou odpradávna, takže ich pravlasť sa nachádzala na východ od Charránu a tým pádom i východne od Eufratu. Tou riekou teda nemohol byť Eufrat, ale bol ňou **Tigris**! Terach a jeho predkovia, žili odpradávna za riekou Tigris, v krajine Ur, kam biblická tradícia

⁴⁷ Sídelné mesto Šamši-Adada.

⁴⁸ Vazal Šamši-Adada.

⁴⁹ V dobe Adad-Niráriho (1307-1275 BC) sa uvádza, že zem Turukku bola závislá na Asýrii.

⁵⁰ Jared L. Miller: Hattušili Expansion into Northern Syria in Light of the Tikunani Letter. Akten der IV. Internationalen Kongresses für Hethitologie. Würzburg 1999; Harrassowitz Verlag – Wiesbaden 2001; 412n. Miller predpokladá, že Turukku prišli do oblasti horného Cháburu, v dobe vlády Šamši-Adada a Išme-Dagana, po vojne s Gutejcami, ktorí zabrali časť územia Turukku v Zagrose. Je zaujímavé, že po tom, čo opustili mesto Amurzakkum, ohrozovali aj mesto Kahat. Nie je však vylúčené, že niektoré skupiny Turukku sa v oblasti Cháburského trojuholníka mohli usadzovať už skôr. Napr. u kmeňa Ben-Jamín (*bínü-yamína*), je doložená prítomnosť v tejto oblasti už v dobe vlády Jachdunlima (1825-1810 BC; pritom počiatok vlády Šamši-Adada sa datuje až do roku 1808 BC /podľa strednej chronológie/). Doložená prítomnosť niektorých kmeňov Turukku v oblasti Cháburského trojuholníka, už v poslednej tretine 19. stor. BC naznačuje, že kmene **Turukku, ktorí žili v oblasti horného toku rieky Chábur a Terachiti v oblasti rieky Balích a západného Eufratu v tejto dobe, boli zrejme blízki príbuzní**. Druhá vec je, že ich ďalší vývoj sa uberal rozdielnymi smermi.

⁵¹ Prísne vzaté, nemožno všetky kmene Turukku stotožniť s Terachitmi. Časť z nich určite zostala na Malom Zábě, v Zagrose. Časť z nich sa usadila (alebo bola usadzovaná Šamši-Adadom), v oblasti Andariku (Šubat-Enlil). Iba tých, ktorí osídlili oblasť okolo riek Balích a západného Eufratu, možno považovať za Terachitov, známych z Hebrejskej Biblie (Terach, Náchor, Háran, Abram). Tí, ktorí sa usadzovali v severných oblastiach Cháburského trojuholníka a neskôr i na strednom Eufrate, sa pravdepodobne môžu stotožniť s kmeňmi, ktoré boli neskôr známe pod názvom Habiru; napr. aj v Tikunani /Pientka: Habiru; str.1-2/. Dokonca môžeme predpokladať, že Terachiti do tejto oblasti (Balích) prišli o niečo skôr, než ostatné kmene Turukku, resp. všeobecne Protoaramejci.

⁵² Niektoré preklady Hebrejskej Biblie píše o veľrieke. Ďalšie ju priamo stotožňujú s Eufratom. V hebrejskom Tanachu sa píše, že praotcovia odpradávna „žili na druhej strane rieky“. To sa najviac blíži k pôvodnému zápisu.

kládla rajskú záhradu (gan).⁵³ Terachiti patrili do Šémovej vetvy a tá mala svoj pôvod v oblasti Zagorských hôr. To potvrdzuje i kniha Genезis, kde sa píše, že: ...*“Jáko b dôjde do zeme synov Východu”*... /Gn 29:1/. Tým bolo myslené, že Jáko b mal dôjsť z južného Kanaánu (Negev?), do Charránu. Ale ten sa nachádzal na sever od Kanaánu.⁵⁴ To znamená, že obyvatelia Charránu, blízki príbuzní Terachitov, museli do tohto mesta prísť z východu. Keby prišli z južnej Mezopotámie, z mesta Ur, tak by boli predsa nazvaní *“synmi juhu”*. O tom, že Aramejci a Terachiti⁵⁵ boli blízki príbuzní, svedčí i ďalšia pasáž v knihe Genезis. V časti *„o Izákovom ženení”*, Abrahám na Izáka nalieha, aby si za manželku nebral Kanaánku, *„ale aby šiel do jeho zeme, k príbuzenstvu Abrahámovmu”* /Gn 24:3n/, teda do **Aram Naharaim**, do mesta Náchor. Dokonca kniha Deuteronomium ide tak ďaleko, že popisuje Jáko ba ako Aramejca, blúdiaceho bez domova /Dt 26:5/. Takže z toho jasne vyplýva, že Terachiti boli Protoaramejci.⁵⁶ A to je i odpoveď na otázku, či Abrahám vyšiel z mesta Ur v Mezopotámii. Je takmer vylúčené, že by Aramejci prenikli až tam, už v prvej polovici 2. tisícročia BC.⁵⁷ Tým táto hypotéza padá.⁵⁸

⁵³ Pientka, Kde sa nachádzal raj; na: www.arpoais8.webnode.cz

⁵⁴ To isté platí aj o Mezopotámii. Ani tá nemohla byť tou pravlastou, z ktorej do Charránu prišli "synovia východu". A sumerské mesto Ur sa predsa nachádzalo na pravom brehu Eufratu, teda západne od jeho toku!

⁵⁵ Teraz už reprezentovaní kmeňom Abam-ram.

⁵⁶ Bič 1990 str.73; Väčšina bádateľov predpokladá, že Aramejci ako "národ", vstupujú do dejín až v 12.-11.stor. BC, keď sa objavujú prvé zmienky o nich, v asýrskych prameňoch /ESPV 1999 str.32/. Dovtedy ako keby ani neexistovali. Ja sa pýtam: odkiaľ sa naraz zobralo to veľké množstvo aramejských kmeňov v Sýrii, ktoré po udalostiach, ktoré súviseli s "morskými národmi", hromadne spoluzakladali v tejto oblasti neochetitské štátne útvary, so silným aramejským prvkom ako aj samotné aramejské štáty? Zrodili sa snád' vo vzduchoprázdne? Alebo prišli z Arabského polostrova, ako predpokladajú niektorí bádatelia? To určite nie. Už som naznačil, že pôvodne sa jednalo o nomádske kmene z okrajov sýrskej púšte a z oblasti Cháburského trojuholníka (Achlamejci, Turukku, ale aj Habiru), ktoré sa už od 14. stor. BC, začali usadzovať v sýrskych mestách, pričom tento proces vyvrcholil po 12. stor. BC, za novej geopolitickej situácie, keď došlo v Sýrii k zakladaniu mestských štátov, s prevahou aramejského obyvateľstva. Ďalším nomádskeým etnikom v tejto oblasti (Sýria, Mezopotámia) a v tomto období, boli Sutejci. Tí však na rozdiel od vyššie spomínaných, patrili zrejme k Amorejcom /ESPV 1999 str.356/.

⁵⁷ Bič 1990 str.73

⁵⁸ Niektorí autori, ako napr. Benjamin Mazar a J. van Seters, na základe zmienok o Aramejcoch, sa snažia posunúť dobu patriarchov až do doby železnej. Poukazujú na niektoré nezrovnalosti v HB, ako napr. zmienka o Pelištejcoch v Geráre, v dobe Abrahámovej (to som vysvetlil ako zámenu; v článku Dananijci a Féničania), alebo o Izmaelitoch na ťavách, ktorým Jákovovi synovia predali Jozefa. Je nesporné, že tí, ktorí spisovali tieto príbehy v priebehu 1. tisícročia BC, vychádzali z reálií svojej doby (stačí sa pozrieť na obrazy stredovekých maliarov, keď stvárňovali výjavy zo staroveku, alebo z Biblie). Dnes tento názor zdieľa čiastočne aj napr. Israel Finkelstein /Finkelstein, Silberman 2010 str.284n/, ale aj niektorí ďalší súčasní bádatelia. Ja dosť dobre nerozumiem ich snahe, zúžiť históriu národov Júda a Izrael, ako aj Aramejcov s tým, že ich dejiny začínajú v podstate až v 12./11., resp. až v 9. stor. BC. Všetko predtým ako by bola len akási dejinná čierna diera. Predovšetkým v súčasnej dobe, je výrazná snaha absolutizovať úlohu archeológie (čo sa nevykopal, to ako by ani neexistovalo). Pritom tá má iba obmedzenú výpovednú hodnotu. To, že niektoré reálie (napr. geografické) v deuteronomistických knihách, pripomínajú situáciu za vlády kráľa Jóšijaša (639-609 BC), ešte neznamená, že sa príbehy v nich opisované, museli v tejto dobe aj odohrávať. Opakujem, zostavovatelia Hebrejskej Biblie mohli síce vychádzať z reálií svojej doby, ale jadro tých udalostí sa odohrávalo v ďalekej minulosti.

Väčšia časť protoaramejských Terachitov zostala v Charráne⁵⁹ a v oblasti rieky Balích, severne od kráľovstva Mari.⁶⁰ Ale časť z nich, po určitej dobe,⁶¹ po rozmnožení majetku, pokračovala v ceste na juh do Kanaánu, už ako kmene Abam-ram, Jakob-el, Ben-Jamin. Sú to známe mená z archívu v Mari. Ovšem ako prvé, sa o týchto menách zmieňujú texty z Ebly.⁶² Zrejme sa jednalo o bežne používané mená v Sýrii, ktoré na rozdiel od Mari, ešte s biblickými patriarchami nesúviseli. Sú len dokladom toho, že rod (kmeň) Abam-ram a ďalšie protoaramejské kmene, v tejto oblasti nejaký čas žili a prijali niektoré kultúrne zvyky domáceho obyvateľstva. Teda aj mená v tejto oblasti obvyklé. To, že sa tieto protoaramejské kmene⁶³ od seba oddelili, nie je nič nezvyčajné. Aj Hebrejská Biblia nám poskytuje podobný príklad. Jedná sa o oddelenie Lótovho a Abrahámoveho ľudu, v dôsledku premnoženia dobytká a spormi medzi pastiermi stád /Gn 13:6n/.

V ktorej dobe sa odohrával príbeh o Abrahámovi? Určité indície nám poskytuje 14. kapitola knihy Genezis, ktorá popisuje trestnú výpravu proti vzbúreným mestám v Kanaáne, pri Mŕtvom mori. Práve s touto udalosťou sa spája i Abram Hebrejský /Gn 14:13n/. Spomína sa tam Kedor Láomer, kráľ Elamu, ktorý môže byť totožný s elamským kráľom Kudur-Mabukom, ktorý si podmanil Larsu a dosadil tam v roku 1834 BC svojho syna Varad-Sína. Po jeho smrti, v roku 1822 BC, sa vládcom Larsy stal ďalší Kudur-Mabukov syn, Rím-Sín. Ten vládol 60 rokov, až do dobytia Larsy Chammurabim z Babylonu. Kudur-Mabuk bol Elamita⁶⁴ z Maškan-Šapir, z kmeňa Jamút-Bál.⁶⁵ Ďalším kráľom, ktorý vystupuje v tomto príbehu je Arioch (Arjók) z Elasáru, čo je zrejme Larsa. V tom prípade by to mohol byť jeden z Kudur-Mabukových synov: Varad-Sín,⁶⁶ alebo Rím-Sín. Sú tam zmienení aj ďalší králi, ktorí sa zúčastnili tejto vojenskej výpravy: Amrafel a kráľ sineársky Tideál, kráľ pronárodov. Krajina Sineár sa spomína aj v inej časti knihy Genezis /Gn 10:10/, v súvislosti s Nimrodom, keď uvádza, že „počiatok jeho kráľovstva bol Babylon a Erech, Akkad a Kalne v zemi Sineár“. Krajina Sineár sa teda rozkladala v južnej Mezopotámii, pričom zahrňovala nástupnícke štáty po Sumeri a Akkade. V dobe Kudur-Mabuka a Varad-Sína bol na babylonskom tróne Apil-Sín a v Mari Jachdunlim.

Ako hlavná postava v tomto príbehu vystupuje Kedor Láomer: ...*“v štrnástom roku pritiahol Kedor Láomer a králi čo boli s ním”... /Gn 14:15/*. Jednalo sa o výpravu proti kanaánskym kráľom, ktorí boli jeho vazalmi. Pokiaľ by Kedor Láomer bol Kudur-Mabuk, tak je jasné, prečo

⁵⁹ V Charráne (Altinbaşak) bol od nepamäti uctievaný mesačný boh Sín, ktorý tam mal i svoj chrám. Po uruckom chráme Ekišnugal, to bolo druhé najvýznamnejšie centrum Sínovho kultu /ESPV 1999 str.130, 263/. Nie je vylúčené, že tí Terachiti, ktorí sa usadili v oblasti rieky Balích, boli jeho uctievačmi. Južne od Charránu, v meste Tuttul, zas bol uctievaný Dagán. A mesto Tuttul sa nachádzalo v blízkosti mesta Turachi, na sútoku Cháburu a Balíchu, ktoré je spojené s menom kmeňa Turukku a zároveň mesto Tuttul s kmeňom Ben-Jamín. Takže nie je vylúčené, že Terachiti v tejto dobe, okrem Sína, uctievali i Dagána, čo bol pôvodne amorejský boh. Aj HB predsa uvádza, že predkovia Hebrejcov, uctievali i amorejských bohov /Jozue 24:15/.

⁶⁰ Padam Aram, Aram Naharaim.

⁶¹ Snáď v priebehu jednej generácie.

⁶² Konkrétne: Abram, Jákob, Lában, Izmael, Lea /Bárta 1999 str.135/.

⁶³ Na jednej strane Abam-ram, Jákob-el a Benjamín a na druhej strane Náchor a Hárán.

⁶⁴ Udáva sa, že bol amorejského pôvodu.

⁶⁵ Glassner 2004 str.41; Mieroop 2010 str.99

⁶⁶ Podobné meno ako Arioch má aj Ariukku, resp. Arrivuk, ktorý bol synom Zimri-Lima, ktorý sa spomína v textoch z Mari, približne v roku 1770 BC /NBS 2017 str.64, 585/.

sa k nemu pripojil Varad-Sín (predpokladaný Arioch), vládca Larsy. Bol to predsa jeho syn. Pokiaľ sa týka ostatných dvoch kráľov, tam je situácia nejasná. Určitou indíciou môže byť fakt, že štyria víťazní kráľi šli smerom k Chóbah, ktorý sa nachádzal na ľavo od Damašku⁶⁷ /Gn 14:15/. To naznačuje, že mierili cez oázu Tadmor do kráľovstva Mari. V tej dobe v ňom vládol Jachdunlim. Meno sineárskeho kráľa Amrafela však pripomína marijského Zimri-Lima, ktorý vládol o niečo neskôr a zostavovatelia Hebrejskej Biblie si ho možno pomýlili s Jachdunlimom. Podobne ako Varad-Sína s Ariukkom. Tideála pravdepodobne stotožnili s Ibál-pi-elom II. z Ešnuny,⁶⁸ ktorý bol súčasníkom Zimri-Lima.

Dôležitý je fakt, že trestná výprava sa konala v 14. roku po spoplatnení kanaánskych kráľov, Kedor Láomerom. Pokiaľ by Arioch bol totožný s Varad-Sínom, tak by sa táto výprava mohla datovať do rokov 1825-1823 BC, resp. 1822-1814 BC, pokiaľ Arioch by bol Rím-Sínom. To je asi pravdepodobnejšie, pretože keď od roku 1834⁶⁹ odrátame 14 rokov od spoplatnenia, tak nám vyjde rok 1820 BC; to je už doba Rím-Sína. Ovšem na presnosť dát v Hebrejskej Biblii, sa nemôžeme spoliehať. Chcel by som ešte pripomenúť, že kmeň Ben-Jamín, ktorý bol súčasťou Terachitov, sa spomína ako nomádsky kmeň v archívoch z Mari⁷⁰ už za Jachdunlima.⁷¹ Zatiaľ však tieto udalosti môžeme rámcovo datovať do rokov 1825-1814 BC, teda do doby smrti Kudur-Mabuka.

Je tu však aj možnosť, že tých výprav bolo viac a zostavovatelia Hebrejskej Biblie ich zahrnuli do jedného deja. Prvá výprava by sa tak odohrala v dobe Kudur-Mabuka a druhá sa mohla uskutočniť v dobe vlády Zimri-Lima (1782-1759 BC) a Ibál-pi-ela (1779-1765 BC), Chammurabiho súčastníkov. Že takéto výpravy neboli výnimkou, svedčí aj text z Mari, kde kráľ Katny pozýva kráľa Mari k spoločnej výprave: ...*“Jasmach-Adovi povedz: Takto hovorí tvoj brat Išchi-Addu. Pokiaľ sa týka správy, že prídeš sem, k svojmu bratovi, nezahod’ príležitosť, je práve vhodný čas pre tvoj príchod. Dopraj svojmu vojsku koristiť, aby ťa mali radi! Tieto tri mestá nie sú silné, za jeden deň ich môžeme dobyť.”*...⁷²

Aké boli ďalšie osudy Terachitov? Niekedy na konci 19. stor., alebo v priebehu 18. stor. BC, sa usadili v krajine Síchem.⁷³ Odtiaľ časť z nich, v dobe hyksóskej nadvlády nad Egyptom, presídlila do oblasti Góšenu.⁷⁴ Boli to stále nomádi, alebo polonomádi. Ovšem jeden z nich mal podľa Hebrejskej Biblie, dosiahnuť vysoké postavenie na faraónovom dvore. Ale o tom píšem na inom mieste. Títo Terachiti nemuseli opustiť Egypt ani po vyhnaní Hyksósov, pretože k nim nepatrili. Oni zostali v podstate tými, ktorými boli aj vtedy, keď do Egypta prišli. Teda pastiermi kôz a ovci. Niekedy v priebehu 14. stor. BC prišli do kontaktu s Lévijsami, ktorí prišli do Egypta z Mitanni, pravdepodobne v prvej tretine 14. stor. BC,

⁶⁷ Por. s pozn. 27

⁶⁸ Niektorí autori sa snažia stotožniť Tideála, s chetitským Tutchalijom /Výklady I 1991 str.81/. Prvý panovník tohto mena však bol zakladateľom chetitskej Novej ríše, po roku 1470 BC, čo je už úplne iná doba, než doba patriarchov.

⁶⁹ Rok podmanenia Larsy.

⁷⁰ Oblasť Terqa.

⁷¹ Mieroop 2010 str.109

⁷² Moscati 1969 str.104

⁷³ Síchem spolu s Jeruzalemom patrili v tej dobe, k najväčším mestským štátom v oblasti /Finkelstein 2016 str.32/.

⁷⁴ Zrejme priamo vo Wádi Tumílát.

v dobe vlády Amenhotepa III. Lévijsi v dobe vlády Achnatona, patrili k najvyššie postaveným spoločenským vrstvám v Egypte; v dobe predchádzajúcej Exodu, však už mali "cech nečistých". Obe tieto komunity, aj spolu s niektorými Egyptanmi, z najnižších spoločenských vrstiev,⁷⁵ na prelome 13./12. stor. BC, v dobe rozvratu a chaosu počas interregna, po smrti kráľovny Tausret, zhruba na dva roky ovládli časť Dolného Egypta, než ich v roku 1187 BC vojensky porazil Sethnacht a vyhnal ich do Kanaánu (Exodus).

Tí Terachiti, ktorí do Egypta neodišli, žili stále v oblasti mesta a krajiny Síchem a od 14. stor. BC i v Šíle.⁷⁶ Tu dochádzalo postupne k formovaniu kmeňového spoločenstva, ktoré sa utváralo aj zo spojenia s Habiru. K týmto Terachitom patrili pravdepodobne i Lábajovci zo Síchemu, známi z amarnského archívu. Po porážke Izraela, pri Merenptahovom ťažení v roku 1207 BC, sa kmene, ktoré vtedy predstavovali Izrael,⁷⁷ usadzovali oi. aj na centrálnej vrchovine; teda aj v oblasti Síchemu a Šíla. Na tomto území sa tiež začali usadzovať koncom prvej štvrtiny 12. stor. BC, aj ich príbuzní - Terachiti, ktorí vyšli z Egypta v rámci Exodu, spolu s Lévijsami a "primiešaným ľudom", teda väčšinou etnickými Egyptanmi. V tejto dobe sa toto územie, teraz už pod názvom Efraim, stalo súčasťou konfederácie kmeňov, známych ako Izrael.⁷⁸

⁷⁵ Zrejme včítane Apiru.

⁷⁶ Pokiaľ je totožné s mestom Zilú, známym z amarnského archívu, ktoré Habiru dobyli /Pientka: Habiru; pozn.31/. Ďalším mestom, ktoré Terachiti (Lábajovci) v 14. stor. BC získali, bolo Pehelu v Zajordánsku.

⁷⁷ Jedná sa o kmene Gád, Rúben a Dan /Pientka: Kto predstavoval Merenptahov Izrael/.

⁷⁸ Obnovenie zmluvy /Jozue 24/. Toto spoločenstvo pozostávalo vtedy zo zajordánskych kmeňov Šasu (Rúben, Gád), ďalej z Amorejcov, z Kanaáncov zrejme z nižších spoločenských vrstiev, z Habiru; tiež tam možno zaradiť i Šasu z Edómu a predovšetkým Terachitov, ktorí v tej dobe, neboli v Egypte.